

Radiació còsmica de fons

Elaborat per Joan Miró Ametller

Isòtropa, distribució pròxima a Planck. Cos negre.

Població relativa de fotons

1

$$dN_\nu \propto \frac{8\pi\nu^2 d\nu}{c^3} \frac{1}{e^{h\nu/k_B T} - 1}$$

experimental: 2'736 K

Nombre fotons, amb T en K:

$$N_\nu(T) = 20T^3$$

densitat d'energia

$$\rho(T) = 8'0 \cdot 10^{-36} T^4 \text{ g cm}^{-3}$$

Amb T = 2'736 K, $N_\nu = 441 \text{ fotons cm}^{-3}$ i $\rho_\nu = 4'18 \cdot 10^{-20} \text{ J} \cdot \text{cm}^{-3} \equiv 4'5 \cdot 10^{-34} \text{ g cm}^{-3}$.

Isotropia

Càlcul del recorregut lliure mitjà de fotó de radiació fòssil en univers actual

Secció eficaç de Thompson de dispersió d'electrons lliures en

$$e^- + \gamma \rightarrow e^- + \gamma$$

$$\sigma = 6'6 \cdot 10^{-25} \text{ cm}^2$$

Si tots electrons dispersos i lliures

$$\lambda = \frac{1}{\sigma n_e} = 10^{13} \text{ anys - llum}$$

1000 vegades radi univers observable (el càlcul, en realitat, subestima λ). La gran majoria d'electrons en àtoms i molècules o en astres opacs. Avui, univers transparent a fotons de radiació fòssil (temps de reacció amb electrons més grans que edat univers).

Interaccions que canvien direcció fotons (dispersió elàstica, assegura isotropia) i les que també canvien distribució (dispersió inelàstica, espectre tèrmic).

A $T > 3000 \text{ K}$, àtoms H dispersos i ionitzats. λ reduït. A $z = 10^3$, $\lambda = 10^2$, i horitzó 10^6 anys-llum. Univers opac a radiació. Isotropia radiació fòssil revela que almenys s'arribà a aquesta T en el passat.

Isotèrmia

Cal una T mínima per obtenir distribució de Planck. Les reaccions més eficaces són *free-free*. A prop protó, electró passa d'estat lliure a estat lliure d'energia diferent emetent o absorbint un fotó. La probabilitat de la reacció és proporcional a producte de densitats d'electrons i protons multiplicat per secció eficaç proporcional a $(k_B T/h\nu)^3$.

Llavors

$$\lambda_{ff} \propto \frac{T^{7/2}}{\rho^2}$$

Aleshores, per a la radiació fòssil va caler en el passat $T > 3 \cdot 10^6$ K i potser $3 \cdot 10^8$ K

Expansió i distribució tèrmica

L'espectre tèrmic aconseguït a T elevada es manté per interacció amb electrons fins aparició de H a $3 \cdot 10^3$ K. Període en que matèria i radiació estan a la mateixa temperatura.

Després de desacoblament electromagnètic, la matèria ja no afecta radiació fòssil. Les λ dels fotons s'allarguen, els fotons perden energia inversament proporcional a factor d'escala. La distribució de amplituds no és afectada per expansió.

Entre instants t_1 i t_2 , el fotó passa d'energia $E_1 = h\nu_1$ a $E_2 = h\nu_2$ essent

$$E_2 = h\nu_2 = h\nu_1 \frac{R_1}{R_2}$$

El nombre de fotons en covolum és el mateix. El n de fotons per unitat de volum minva com $(R_1/R_2)^3$. En 1, la forma de la distribució no varia, però afecta T de manera que

$$T_2 = T_1 \frac{R_1}{R_2}$$

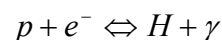
és a dir, $T \propto 1/R$.

El moviment de l'observador fa variar T amb el cosinus de l'angle de moviment: màxim de $3'4 \cdot 10^{-3}$ K. Velocitat Terra 620 km s^{-1} en direcció costel·lacions de Centaure i Hidra. (Components: moviment Terra en torn Sol, Sol en Galàxia, Galàxia en cúmul Virgo i component suplementària de font ignorada).

Termodinàmica i transició H-plasma

Energia enllaç en àtom H $13'6 \text{ eV}$, correspon a $T = 1'5 \cdot 10^5$ K. H però es forma a T 40 vegades més baixa.

La reacció

electrons existeixen en 2 estats lliures o lligats a H. En un volum determinat, amb E total fixa, calculem estat ionització (estat macroscòpic) que correspon al major nombre d'estats microscòpics Ω_{max} . Dos factors: demogràfic (més estats quan més partícules; afavoreix plasma, amb e i p lliures; en fase atòmica el nombre de partícules és dues vegades menor); l'altre és energètic (formació H allibera E i fa augmentar S)

Primer factor

En fase plasma, e i p considerats lliures

$$Z_i = \frac{V}{\lambda_i^3}$$

λ_{i_i} és longitud d'ona (De Broglie) tèrmica de partícula i

$$\lambda_{ii} = \frac{h}{mv_{ii}}$$

v_{ii} velocitat tèrmica

Si tots els àtoms ionitzats, entropia del plasma

8

$$Z_{plasma} = Z_e Z_p = \frac{V}{\lambda_{te}^3} \frac{V}{\lambda_{tp}^3}$$

Segon factor

Si tots els electrons lligats a àtoms, essent B energia enllaç en àtom, S del sistema és

9

$$Z_H = \frac{V}{\lambda_{tp}^3} e^{B/k_B T}$$

A baixa T, exponencial predomina sobre factor preexponencial (augment S per alliberació enllaç compensa pèrdua S per disminució partícules). Això determina T de transició.

A una T i densitat, podem calcular la fracció ionitzada x que fa màxima l'entropia total

$$x = \frac{n_e}{n_{nuc}}$$

n_e , n electrons lliures; n_{nuc} n de nucleons

10

$$\frac{x}{1-x} = \frac{(2\pi m_e k_B T)^{3/2} e^{-B/k_B T}}{n_{nuc} h^3}$$

Per a univers $\Omega = 0'1$ i $H_0 = 100 \text{ km s}^{-1} \text{ megaparsec}^{-1}$

T/K	x
2700	0'00011
2970	0'0124
3240	0'303
3780	0'954
4860	1'000

Estudi radiació fòssil

a. intensitat radiació en totes direccions esfera celeste

b. amplitud en funció longitud d'ona

fluctuacions primordials i formació de galàxies

estructura a gran escala de l'univers

densitat còsmica

destí del cosmos

Quan $z = 1000$, la massa necessària per formar galàxia, $10^{11} M_\odot$ ocupava un covolum que abraçaria un angle entre 3 i 30 segons (segons $\Omega = 0'1$ o $\Omega = 1$)

un cúmulo de galàxies ocuparia 5Ω minuts (entre 0'5 i 5 minuts)

L'horitzó en moment desacoblament fa un angle de $2\sqrt{\Omega}$ graus a l'ña nostre esfera celeste (entre 0'6 i 2 graus). S'han detectat homogeneïtats d'aquesta dimensió.

COBE ha detectat inhomogeneïtats de dimensió angular superior a 10 graus, que indiquen dominis superiors a l'horitzó; les fluctuacions primordials no han estat esborrades per desacoblament. Es planteja problema d'horitzons